

PSICHOSOCIALINIAI VEIKSNIAI, LEMIANTYS VAIKŲ RIZIKINGĄ ELGESĮ

Natalja Umbrasienė, Laura Narkauskaitė

Higienos institutas

Santrauka

Rizikingas elgesys – alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas, ankstyvi lytiniai santykiai – tapo viena svarbiausių problemų sveikatos apsaugos sistemoje, socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Rizikingas elgesys neretai prasideda labai jauname amžiuje, o susiformuoja paaugliams ir dvidešimtmečiams. Jaunėjantis nepilnamečių teisės pažeidėjų amžius skatina gilintis į vaikų nusikalstamumo problemą. Nepalankios vaikų gyvenimo sąlygos – tik vieno tėvo turėjimas, gyvenimas atskirai nuo biologinių tėvų, žemas tėvų išsilavinimas, žema tėvų profesinė padėtis – koreliuoja su įsitraukimu į probleminį elgesį.

Stripsnio tikslas – apžvelgti vaikų psichosocialinius veiksnius, lemiančius rizikingą elgesį.

Raktažodžiai: rizikingas elgesys, psichosocialiniai veiksniai, vaikų nusikalstamumas, delinkventinis elgesys.

ĮVADAS

Rizikingas elgesys – alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas, ankstyvi lytiniai santykiai – tapo viena svarbiausių problemų sveikatos apsaugos sistemoje, socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Rizikingas elgesys neretai prasideda labai jauname amžiuje, o susiformuoja paaugliams ir dvidešimtmečiams.

Paauglystė – pereinamasis periodas iš vaikystės į suaugusiojo amžių. Šiuo laikotarpiu prasideda didelės socialinės ir psichologinės permainos, kurios paprastai sutampa su audringu fiziologiniu vystymusi. Kalbėdami apie paauglystę, psichologai neretai šį amžiaus tarpsnį vadina kriziniu. Tai susiję su vaiko psichikos raidos netolygumais: vaikui labai svarbu išreikšti save, atskleisti savo individualybę, o charakterio bruožai, leidžiantys tą individualybę atskleisti, dar tik formuojasi. Vaikas nori būti savarankiškas, nepriklausomas, trokšta, kad su juo būtų skaitomasi, tačiau jokių socialinių prielaidų tokiam savarankiškumui įtvirtinti dar nėra [1, 2].

Anot I. Kono, kiekvienas elgesys yra lyginamas su kažkokia norma. Mokslininkas teigia, kad

problematiskas elgesys dažnai vadinamas deviantiniu, nukrypstančiu. Kai antisocialinis elgesys pasireiškia nežymiai, jis vadinamas teisės pažeidimu, o kai socialinėms ir kultūrinėms normoms nusižengiama rimtai ir už tai atsakoma pagal Baudžiamojo kodekso straipsnį, vadinama nusikaltimu. Tokiais atvejais kalbama apie delinkventinį (pažeidžiantį teises) ir kriminalinį (nusikalstantį) elgesį [3].

Kokios bebūtų deviantinio elgesio formos, jos tarpusavyje turi sąsajų. Alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimas, agresija ir neteisėti veiksmai sudaro vieną visumą ir vaiko įtraukimas į kokią nors vieną iš deviantinės srities veiklų didina tikimybę, kad vaikas bus įtrauktas ir į kitas deviantines veiklas. I. Kono teigimu, deviantiniam elgesiui atsirasti nemažai įtakos turi tokie socialiniai veiksniai kaip sunkumai mokykloje, traumuojančios gyvenimo įvykiai, deviantinės grupės ar subkultūros įtaka [3].

Vaikų savižudybė ir nusikalstamumas yra aktuali psichikos ir visuomenės sveikatos problema. Lietuvos jaunų žmonių savižudybių rodikliai yra aukščiausi Europoje. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2003 m. užregistruota 20 vaikų iki 17 metų savižudybių, 2004 m. – 38, 2005 m. – 13, 2006 m. – 23, 2007 m. – 30, 2008 m. – 14 [4].

Vaikų delinkventinis elgesys, ypač kai jis susijęs su smurtu bei priklausomybėmis, dažniausiai yra socialinio deficito išraiška. Dėl socialinio apleistumo jaunuoliai nesugeba adekvačiai reaguoti į konfliktines

Adresas susirašinėti: Natalja Umbrasienė,
Higienos institutas,
Didžioji g. 22, 01128 Vilnius.
El. p. natalja.umbrasiene@hi.lt

situacijas, neretai dėl vienokių ar kitokių charakterio savybių nesugeba pritaipyti mokykloje ar kitose grupėse, nesutaria su tėvais, dažnai turi susidarę labai neigiamą įvaizdį.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti vaikų psichosocialinius veiksnius, lemiančius rizikingą elgesį Lietuvoje ir užsienyje.

Psichosocialiniai veiksniai, lemiantys vaikų rizikingą elgesį

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2009 m. nepilnamečių padaryta nusikalstama veika sudarė 5 proc. visos Lietuvoje tais metais užfiksuotos nusikalstamos veikos. Vaikai iki 14 metų padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, apie tris ketvirtadalius visų nusikalstamų padariusių nepilnamečių sudaro 10–13 metų amžiaus vaikai, maždaug kas šeštas vaikas – iki 10 metų [5–8].

Nusikaltusių ir prasižengusių vaikų skaičius yra išaugęs, apie tai daug kalbama ir rašoma. Tačiau diskusijose dažniausiai akcentuojamas tik pats faktas ir jo mastai, pamirštant veiksnius, turinčius įtakos vaikų ir paauglių delinkventiniam elgesiui atsirasti.

Paauglystėje, esant daugeliui biologinių, socialinių ir psichologinių pokyčių, padidėja pavojus patirti emocinius ir elgesio sunkumus. Šie sunkumai gali kliudyti vaikų gebėjimui veiksmingai atlikti tam amžiaus tarpsniui svarbias užduotis, sukelti neigiamų padarinių tiek fizinei, tiek psichologinei savijautai, skatina prasižengti, nusikalsti [9].

R. A. King ir kt. 2001 m. atliko epidemiologinę-klinikinę studiją ir nustatė, kad yra sąsaja tarp vaikų polinkio į savižudybę ir įvairių psichosocialinių veiksnių, rizikingo elgesio ir psichikos sutrikimų. Vienas būdingiausių vaikų depresijos simptomų yra elgesio problemos: dažni pabėgimai iš namų ir mokyklos, impulsyvumas, dažnai keičiami lytiniai partneriai, piktnaudžiavimas alkoholiniais gėrimais ir psichoaktyviosiomis medžiagomis, polinkis į delinkventinį elgesį [10–12].

Vertinant Lietuvoje atliktus gana lokalius savižudybių priežasčių tyrimus, galima atkreipti dėmesį į pačius būdingiausius reiškinius. Kauno medicinos universitete buvo atliktas bandžiusių žudyti nepilnamečių mergaičių tyrimas. 12–13 metų amžiaus respondentų grupėje vyravo prieštaringi santykiai su motina arba tėvu, taip pat baimės arba kaltės jausmas. 16–mečių grupėje, be tų pačių priežasčių, atsiranda ir santykis su savimi, t. y. nepasitenkinimas savo vieta supančioje aplinkoje [13].

Deviacija (angl. *deviance* – nukrypimas) – elgesys, laikomas peiktinu, netoleruotinu arba pažeidžiančiu socialines normas. Jo formos yra nusikalstama veikla, savižudybė, alkoholizmas, narkotikų vartojimas, prostitucija ir kita. Deviantinio elgesio samprata priklauso nuo to, kaip konkreti visuomenė suvokia socialinę kontrolę ir jos veiksmingumą. Labai dažnai painiojamos delinkventinio elgesio ir deviantinio elgesio sąvokos [3]. Deviantinio elgesio vaikai yra savavališki ir pastoviai išsisukinėja nuo mokymosi, neatlieka jiems skirtų užduočių, nuolat bėga iš namų, vaikatauja, vartoja alkoholinius gėrimus, girtauja, bando nusižudyti [14]. Delinkventinio elgesio vaikams būdingas socialinių normų nesilaikymas, tapęs ne atsitiktiniu netinkamo elgesio pasireiškimu, o jau nuolatiniu elgesiu, kuris tokiems jaunuoliams yra priimtinas. Tokie vaikai ar paaugliai jau yra nusižengę visuomenės normoms, padarę nusikaltimą arba prasižengę [15].

V. Ribakovienė ir D. Pūras (2001), tyrinėję delinkventinio elgesio paauglių bandymus žudyti, nustatė sąsajas tarp jų agresyvaus elgesio ir bandymo žudyti [16].

A. Glinskienės, R. Drazdauskienės (2001) ir B. Kairienės (2004) atlikti tyrimai rodo, kad 46,8 proc. paauglių, kuriems būdingas agresyvus ir smurtinis elgesys, būdingos savęs žalojimo tendencijos [17, 18].

Paauglių priklausymą rizikos grupei, S. Ignatavičienės teigimu, gali lemti ankstesnis teisės pažeidimų padarymas, siauras interesų ir poreikių ratas, perdėtas savo asmenybės vertinimas, negatyvus požiūris į dorovines vertybes, piktumas, grubumas, kerštingumas, abejingumas kitiems žmonėms (taip pat ir artimiems), įprotis savintis svetimą turtą, smurtas prieš silpnus draugus [19].

Nepalankios vaikų gyvenimo sąlygos – tik vieno tėvo turėjimas, gyvenimas atskirai nuo biologinių tėvų, žemas tėvų išsilavinimas, žema tėvų profesinė padėtis – koreliuoja su įsitraukimu į rizikingą elgesį (suprantamą kaip problemą kaip alkoholio gėrimą, marihuanos ar kitų narkotinių medžiagų vartojimą ir deviantinį elgesį). S. R. Asher atskleidė, kad asmenys, kurie tėvų elgesį suvokė kaip atstumiantį ir jautė emocinės šilumos trūkumą, turėjo daugiau emocinių problemų, buvo labiau linkę į agresyvumą ir delinkventiškumą nei tie, kurie sulaukdavo didesnio tėvų palaikymo [20, 21].

Vaikų raidos metu sunkumų atsiranda dėl daugelio veiksnių – tiek vidinių (temperamentas, psichikos bei fizinė sveikata ir pan.), tiek išorinių (tėvų psichikos sveikata, auklėjimas, skurdas šeimoje, draugų delinkventinis elgesys), tiek ir jų sąveikos. Pagrindiniais

veiksniais, nulemiančiais vaikų delinkventinio elgesio formavimąsi, G. Sakalauskas įvardija netinkamą vaiko auklėjimą (tiek šeimoje, tiek ir mokykloje) bei nepageidaujamą vaiko ankstyvąją socializaciją [22–26].

61,5 proc. visų nepilnamečių, kuriems teko kęsti nepilnamečių kolonijoje, augo nepilnos sudėties šeimoje, t. y. juos augino ir auklėjo: tik motina – 41,5 proc.; tik tėvas – 5,4 proc.; seneliai – 5,4 proc.; augo vaikų pensionatuose – 9,2 proc. Augantieji nepilnos sudėties šeimoje lengviau pasiduoda neigiamai draugų įtakai (27,7 proc.) [27].

Elgesys su vaikais šeimoje ir santykiai tarp tėvų daro įtaką vaiko pasirenkamiems elgesio variantams bendraujant su bendraamžiais. Vaikai, kurie yra kilę iš nepilnų šeimų, yra žymiai dažniau areštuojami ir patraukiami baudžiamojon atsakomybėn, palyginti su vaikais, kurie taip pat nusikalto, tačiau kilę iš pilnų šeimų. S. Wilkinson tyrimas parodė, kad vaikas, augantis be tėvo, labiau linkęs vartoti alkoholį bei marihuaną, bėgti iš namų, muštis [8, 28].

Vaikai, turintys asmeninių psichologinių problemų, kur kas dažniau gali susirgti depresija ir atsidurti prie savižudybės slenkščio. R. Auškelis išskyrė charakterio bruožus, elgesio ypatumus, kurie nėra patys savaime savižudybės pavojaus ženklai, tačiau rizika vis tiek išlieka. Tai nepastovi nuotaika, agresyvus elgesys, irzlumas, prieštaringi santykiai su tėvais, taisyklių ir normų nepaisymas, nepasitikėjimas savimi [29].

Rizikingam vaikų elgesiui įtakos turi ir ankstyvasis lytinis gyvenimas. Jauname amžiuje pradėti lytiniai santykiai sutrikdo jauno žmogaus gyvybines jėgas, reikalingas visaverčiam fiziniam ir psichiniam vystymuisi. Atsiranda galimybė užsikrėsti venerine liga, vesti nepageidaujamą partnerę, gali išlikti ankstyvo lytinio gyvenimo metu patirtos seksualinės traumos, gresia nepageidaujamas nėštumas [30].

1998 m. pirmą kartą Lietuvoje Kauno medicinos universiteto Akušerijos-ginekologijos klinikos mokslininkai išanalizavo psichosocialinių veiksnių sąsajas su paauglių lytiniu aktyvumu. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad paaugliai, ypač vaikinai, lytiškai santykiuoti pradeda gana anksti – 13–14 metų amžiaus. Pusė 17–18 metų vaikų ir beveik kas trečia bendraamžė mergina prisipažino, jog yra turėję lytinių santykių. Paauglių lytiniai santykiai dažnai buvo atsitiktiniai – beveik pusė (43,3 proc.) lytiškai santykiavusiųjų teigė, jog niekada neturėjo pastovių lytinių santykių. Atlikus tyrimą nustatyta, kad ankstyva lytinė elgsena yra rizikingos elgsenos sindromo komponentas. Vaikų lytinis aktyvumas susijęs su bendraamžių

nuostatomis ir elgsena, žemu atsparumu bendraamžių įtakai, rūkymu, alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimu ir mažesniu religingumu. Merginų lytinis aktyvumas susijęs su psichologinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis šeimos problemomis, žemu savęs vertinimu, neigiamu požiūriu į mokymąsi, mažesniu religingumu, rūkymu, alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimu, bendraamžių nuostatomis ir elgsena, patirta fizine, psichologine ir seksualine prievarta [31].

Kaip parodė M. Staton ir kitų (1999) tyrimo rezultatai, studentams būdinga vėlesnė lytinio gyvenimo pradžia nei aukštosiose mokyklose nesimokančiam jaunimui [3].

Vaikų delinkventinio elgesio formavimuisi didelę įtaką turi psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas. V. Foksas teigia, kad dažnai su vaikų išgyventomis krizėmis susiję girtavimas ir narkomanija. Nepajėgdami patys išspręsti kylančių problemų ir stokojantys tėvų dėmesio, vaikai neretai išėities ieško vartodami alkoholį, narkotikus, nuo kurių vėliau tampa priklausomi. Į priklausomybę pastūmėti gali ir tėvų ar bendraamžių pavyzdys. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas sudaro prielaidas jaunų žmonių asocialiam elgesiui ir nusikaltimams [32].

Amerikos mokslininkai paauglystėje surūkomų cigarečių skaičių sieja su prasta psichikos sveikata (psichiatrinės diagnozės, žemas savikontrolės lygis, nuolatinė nervinė įtampa), piktnaudžiavimu kitomis medžiagomis (alkoholiu ir narkotikais), tėvų skyrybomis [33, 34].

Žinoma, kad nestabilios psichikos asmenybės yra labiau linkusios į neadekvatų elgesį, todėl nusikaltamos veikos prevencija turi būti vykdoma lygiagrečiai su narkotikų, kitų psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos bei paklausos prevencija. Pasak mokslininkų, psichikos sutrikimai, tokie kaip piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotikais, depresijos, dėmesio nesutelkimas, nerimas, šizofrenija, yra susiję su tabako vartojimu [35].

2003 m. Vengrijos mokslininkai atliko nuteistų nepilnamečių asmenų (14–17 metų amžiaus) apklausą. Vienas iš šio tyrimo uždavinių – nustatyti rizikos veiksnius, tarp jų ir aplinkos / šeimos, socialinius, darančius įtaką narkotikų vartojimo pradžiai bei piktnaudžiavimui šiomis medžiagomis. Atlikus tyrimą pastebėta, kad narkotikus vartojančių nuteistų nepilnamečių žymiai daugiau nei to paties amžiaus moksleivių laisvėje. Taip pat nustatyta, kad bent vienas šeimos narys, vartojantis narkotikus, yra rizikos veiksnys kitiems šeimos nariams pabandyti narkotikų ir tapti nuolatiniais jų vartotojais [36].

2002 m. Teisės instituto atlikto tyrimo duomenimis, ypač ryškų skirtumą tarp vartojančių alkoholinius gėrimus ir jų nevartojančių moksleivių galima pastebėti analizuojant smurtinio pobūdžio nusikaltimus. Iš jaunuolių, niekada nevartojančių alkoholinių gėrimų, tik 11,2 proc. prisipažino bent kartą fiziškai smurtavę, o tarp sistemingai vartojančių alkoholinius gėrimus moksleivių tokių buvo 39,8 proc. Šie duomenys rodo, kad tiek alkoholio, tiek ir kitų svaiginančių medžiagų dažnas vartojimas yra glaudžiai susijęs su delinkventinio, ypač smurtinio, elgesio pasireiškimais [8]. Moksleiviai, vartojantys narkotines medžiagas, dažnai palieka mokyklas ir išitraukia į nusikaltimą veiklą [37].

Narkotikus vartojančių paauglių savikontrolė yra susilpnėjusi. Jie pasižymi vartotojiškomis, agresyviais, priešiško vyraujančioms moralinėms nuostatoms pobūdžio socialinėmis vertybėmis. Dažnai tokie paaugliai tampa tiek nusikaltimų aukomis, tiek ir potencialiais nusikaltėliais, narkotikų platinimo grandinės dalimi, nes jie negali gauti pakankamai legalių lėšų narkotikams įsigyti, o jų bendrininkavimas narkotikų versle užtikrina galimybes tenkinti savuosius kvaišinimosi poreikius [38, 39].

Šiuolaikinėje civilizuotoje visuomenėje stengiamasi ne skirti kuo griežtesnes bausmes nepilnamečiams, o ieškoma alternatyvių poveikio priemonių. Į nusikaltusius paauglius žiūrima kaip į visuomenės dalį, kurią dar galima sugrąžinti į visavertį gyvenimą. Ypač daug dėmesio skiriama delinkventinio elgesio prevencijai, elgesio koregavimui, socialinių įgūdžių ugdymo programoms, kol dar nepasireiškė nusikaltamo elgesio pasekmės. Nusikaltusių vaikų požiūris į

save, savo ateitį, padarytą nusikaltimą patvirtina, kad vėlesnės pastangos keisti asmenybės elgesį yra mažai veiksmingos.

APIBENDRINIMAS

Išanalizavus mokslinę literatūrą apie rizikingą, delinkventinį elgesį ir jį lemiančius veiksnius, pastebėta, kad mūsų šalyje nėra pakankamai analizuojama įvairių veiksnių įtaka delinkventiniam vaikų elgesiui. Siekiant padėti delinkventinio elgesio vaikams, būtina ne tik žinoti ir suprasti tokio elgesio sampratą, tačiau ir išsigilinti į jo atsiradimą lemiančius veiksnius. Neišsigilinus į šio reiškinio etiologiją ir veiksnių įtaką, atsiranda problema – dažnas vaikų rizikingas elgesys, polinkis nusikalsti.

Tėvų pavyzdinis elgesys, moralinių vertybių ir normų ugdymas, šiltas ir glaudus emocinis ryšys tarp šeimos narių, nuoseklus auklėjimas, aiškių taisyklių ir ribų nustatymas, nepalankių šeimos sąlygų mažinimas gali stabdyti vaikų nusikalstamo elgesio formavimąsi. Nors pusvalandį per dieną parodytas nuoširdus dėmesys vaikui suteiktų svarbumo ir reikalingumo pojūtį. Taip pat svarbu, kad mokykloje tokie mokiniai sulauktų kuo daugiau teigiamų vertinimų, paskatinimų, būtų įtraukiami į jiems reikšmingas veiklos sritis, dažniau būtų pastebimos ne tik neigiamos, bet ir teigiamos savybės. Kiekvienam vaikui labai svarbu tiek šeimoje, tiek mokykloje jaustis reikalingam ir svarbiam.

Straipsnis gautas 2010-06-04, priimtas 2010-09-02

Literatūra

1. Petrulytė A. Jaunesniojo paauglio psichosocialinė raida. Vilnius: Presvika, 2003.
2. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.
3. Staton M, Leukefeld C, Logan TK, Zimmerman R, Lyman D, Mfich R, Martin C, McClanahan K, Clayton R. Risky sex behavior and substance use among young adults. *Health and Social Work*. 1999;2(24):147-155.
4. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy. Prieiga per internetą: <http://www.specjalista.org.pl>.
5. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 2009.
6. Litvinienė J. Socialinės, psichopedagoginės sąlygos nusikaltėlių paauglių šeimose. Lietuva socialinių pokyčių erdvėje. Vilnius, 1996.
7. Survutaitė D, Smolinas M. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos realizavimo kokybė bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakultetas, 2010.
8. Kalpokas V, Gečienienė S, Kietytė L, Valatkevičius D. Vaikų nusikalstamas elgesys: nukentėjusieji ir kaltininkai. Vilnius: Teisės institutas, 2004.
9. Compas B, Oppedisano G, Hammen C, Connor JK, Gerhardt CA, Hinden BR, Achenbach TM. Gender differences in depressive symptoms in adolescence: Comparison of national samples of clinically referred and nonreferred youth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1997;65:617-626.
10. Akse J, Hale III WW, Engels RCME, Raaijmakers QAW, Meeus WHJ. Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 2004;39:980-988.
11. King RA, Schwab-Stone M, Flisher AJ, Greenwald S, Kramer RA, Godman SH et al. Psychosocial and risk behavior correlates of youth suicide attempts and suicidal ideation. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2001;40:837-46.
12. Flisher AJ. Annotation: mood disorder in suicidal children and adolescents: recent developments. *J Child Psychol Psychiatry*. 1999;40:315-24.
13. Sveikata. 2002;559.
14. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija, 2003.
15. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa, 1993.
16. Ribakovienė V, Pūras D. Delinkventinio elgesio paauglių mėginimai nusižudyti. *Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija*. 2001;2:69-72.
17. Glinskienė A, Drazdauskienė R. Paauglių agresyvaus ir smurtinio elgesio psichologiniai ir psichopatologiniai ypatumai. Agresija ir smurtas – psichikos norma ir patologija. Vilnius: Lietuvos teismo psichiatrijos asociacija; 2001;49-56.
18. Kairienė B. Suicidinių minčių atsiradimas jaunuolių savimonės raiškoje dėl patirtos agresijos šeimoje. *Acta paedagogica Vilnensia*. 2004;13:19-27.
19. Ignatavičienė S, Žukauskienė R. Rizikos grupės vaikai. Vilnius, 1999.
20. Šeibokaitė L. Save ir kitus žalojančio elgesio kitimai nuo 5 iki 12 klasių ir su šiuo elgesiu susiję psichosocialiniai veiksniai. Daktaro disertacija, 2008.
21. Asher SR. Recent advances in the study of peer rejection. *Peer Rejection in Childhood*. Ed. by Asher SR, Coie JD. Cambridge: Cambridge University Press, 1990;3-14.
22. Brown BB. Moving forward with research on adolescence: some reflections on the state of JRA and the state of the field. *Journal of Research on Adolescence*. 2005;15(4):657-673.
23. Compas BE. Processes of risk and resilience during adolescence. Ed. Lerner RM, Steinberg L. *Handbook of adolescent psychology*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc, 2004;263-296.
24. Eyberg SM, Schuhmann EM, Rey J. Child and adolescent psychotherapy mental issues. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 1998;26(1):71-82.
25. McMahon SD, Grant KE, Compas BE, Thurm AE, Ey S. Stress and psychopathology in children and adolescents: is there evidence of specificity? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2003;44(1):107-133.
26. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vaiko teisių informacijos centras. Vilnius, 2000.
27. Dobryninas A, Piliponytė J. Resocializacijos galimybės Lietuvos įkalinimo įstaigose. Kauno universiteto Sociologijos katedra, 2000.
28. Leliūgienė I. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija, 2003.
29. Auškėlis R. Mokinių savižudybės ir jų prevencija. Vilnius, 2006.
30. Lietuvos medicinos kronika. Ankstyvos brandos priežastys ir pasekmės. 2010;10.
31. Jaruševičienė L ir kt. Psichosocialinių veiksnių sąsajos su paauglių lytiniu aktyvumu. Kaunas: Kauno medicinos universitetas, 2000.
32. Фокс В. Введение в криминологию. Москва, 1985.
33. Patkar AA, Vergare MJ, Batra V, Weinstein SP, Leone FT. Tobacco Smoking: Current Concepts in Etiology and Treatment. *Psychiatry*. 2003;66.
34. Wakefield MA, Chaloupka FJ, Kaufman NJ, Orleans CT, Barker DC, Ruel EE. Effect of restriction on smoking at home, at school, and in public places on teenage smoking: cross sectional study. *BMJ*. 2000;321:333-337.
35. Watson R. Drug users receive worse care in prison than in the community. *BMJ*. 2001;323-654.
36. McMichael AJ, Romsay M, Veress K, Wheeler JG. Drug – use patterns and risk factors among young offenders in Hungary: an epidemiological study. *International Journal of Drug Policy*. 2004;15(4):285-295.
37. Kvieskienė G, Strazdienė V. Ankstyvoji paauglių ir vaikų nusikalstamumo prevencija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos institutas, 2005.
38. Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys, 2005–2009.
39. Kriminologinis tyrimas. Alkoholio vartojimo įtaka nusikalstamumui. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

Psychological factors that determine juvenile's risky behavior

Natalja Umbrasienė, Laura Narkauskaitė

Institute of Hygiene

Summary

This article's aim is to review the problem of children's risky behavior that is necessitated by psychological and social factors.

Risky behavior – alcohol, drug use, smoking and early sex-life – the most dominant problem in health care system, social and economic life. Risky behavior started in early ages often and formed in adolescence or later yet. Juvenescence age of the juvenile offenders, the character of the crime that becomes harder stimulate to deep into juvenile's delinquency. Negative conditions of teenager's life: having only one parent, living separately from biological parents, low parents education, low parents professional position correlate with the involvement into problematic behavior.

Keywords: risky behavior, psycho sociological factors, delinquent behavior, children's delinquency

Correspondence to Natalja Umbrasienė,
Institute of Hygiene,
Didžioji 22, LT-01128 Vilnius, Lithuania.
E-mail: natalja.umbrasiene@hi.lt

Received 4 June 2010, accepted 02 September 2010